

УДК 72. 01

к.арх., доцент Кузьміна Г. В.,
a.v.kuz@ukr.net, orcid.org/0000-0002-6100-7690,
Хакбаз З.С., 100zoaya@ukr.net, orcid.org/0000-0002-4137-9251
Київський національний університет будівництва і архітектури

ЖИТЛОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ. ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ФОРМУВАННЯ

Розглянуті питання щодо формування житлового середовища для літніх людей. Визначено фактори впливу і вимоги до проектування та вдосконалення житлового фонду з урахуванням різних потреб літньої людини. Розглянуто фізіологічні та психологічні особливості людей похилого віку. Запропоновано класифікацію та типологію житлового середовища з урахуванням віку, стану здоров'я, форми проживання, розташування в міському середовищі. Запорукою подовження повноцінного активного способу життя в похилому віці є створення комфортного середовища для незалежного та самостійного проживання, із забезпеченням умов для їх соціально-культурної активізації.

Ключові слова: житлове середовище, літні люди, емоційно-фізіологічні особливості, класифікація житла.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в архітектурному проектуванні є тенденція щодо індивідуального формування житлового середовища з урахуванням особливостей проживання. Актуальне значення має проблема організації житлового середовища для літніх людей. За даними ООН чисельність населення старше 65 років у світі збільшується і, згідно прогнозу, у 2050 році цю вікову категорію займатиме кожна п'ята людина. Постає питання забезпечення старшого покоління якісним житловим середовищем, в якому комплексно реалізуватимуться особливі для цього віку соціальні та психофізіологічні потреби.

Мета статті – розглянути вікові особливості людей пенсійного віку, визначити потребу в забезпеченні планувальними засобами додаткових функцій в житловому середовищі, запропонувати класифікацію та типологію житлового фонду для літніх людей.

Виклад основного матеріалу. Істориками встановлено, що в давнину і в середньовіччі явище старості зустрічалось рідко. Середня тривалість життя була 15-22 років в первісному суспільстві і 20-30 років - в Стародавньому світі. В епоху Відродження ці показники майже не збільшились, а в XVII-XVIII століттях середня тривалість життя була не більше 40 років. В кінці XIX століття середня тривалість життя становила 47-50 років і продовжувала

зростати протягом усього ХХ століття.

З початку ХХ століття, середня тривалість життя в розвинених країнах збільшилася з 50 до 75 років і до кінця століття склала 85 років. Найбільше процес демографічного старіння торкнувся розвинених регіонів світу, перш за все Європу, у менш розвинених країнах показники набагато нижчі. Крайні показники серед країн світу належать ОАЕ - 1,7%, та Японії - 27% [1].

Також існує «індекс старіння», який показує співвідношення чисельності старших і молодших вікових груп, в цілому у світі він становив 39% у 2007 році (39 осіб старше 60 років на 100 осіб молодше 15 років). У більш розвинених регіонах світу, в яких число літніх людей вже в кінці 1990-х років перевищила число дітей, він досяг 124%, в менш розвинених країнах - 28%, в найменш розвинених 12%. Серед великих географічних регіонів індекс старіння перевищує рівень 100%, так в Європі – 136%, в Північній Америці він становить 86%, в Австралії і Новій Зеландії - 93%. В Африці з найвищою часткою дітей у віці до 15 років - 41,1% і найнижчою часткою літніх - 5,3 % індекс старіння дорівнює 13%. Крайні показники серед країн світу належать Нігерії - 6,6%, та Японії - 201% [1].

У світі контролюються не лише вікові показники, а і якість життя пенсіонерів. Існує рейтинг країн світу за показником якості життя і благополуччя людей похилого віку «The Global AgeWath Index» [2].

Рейтинг, заснований на статистичному аналізі 13-ти показників якості життя і благополуччя літніх людей можна об'єднати в чотири основні групи:

Стан здоров'я. Включає стан здоров'я, тривалість життя після 60 років і психологічне благополуччя.

Матеріальна забезпеченість. Доступ до достатнього рівня доходу і здатність використовувати його самостійно для того, щоб задовольнити основні потреби. Включає охоплення пенсійним доходом, рівень бідності в літньому віці і ВВП на душу населення.

Освіта і зайнятість. Елементи здатності до подолання проблем і характеристики здібностей літніх людей. Включає рівень зайнятості, рівень освіти і тривалість активного життя після 60 років.

Комфортні умови проживання. Літні люди хочуть мати свободу вибору жити незалежним і самостійним життям. Включає соціальні зв'язки, фізичну безпеку та громадянські свободи.

Результатом цього дослідження є актуальний (періодично оновлюваний) список країн і територій світу, упорядкованих за Індексом якості життя літніх людей. У 2015 році дослідження охоплювало 96 країн, з яких Україна зайняла 73-є місце.

Всесвітні проблеми старіння потребують прийняття конкретних заходів

щодо забезпечення захисту прав людей похилого віку, їх здоров'я, соціального забезпечення, гарантованість доходу і зайнятості, а також створення адаптованого до вікових потреб житлового та навколишнього середовища.

Багато досліджень присвячено формуванню житла для людей похилого віку, які потребують систематичного медичного піклування. Це люди з обмеженими фізичними та психічними можливостями. Найкомфортніше цій категорії літніх людей проживати в спеціалізованих реабілітаційних закладах, до яких відносяться будинки-інтернати загального та спеціального типу [3].

Не менш значної уваги потребує питання створення житлового середовища для літніх людей, які не мають складні вади здоров'я і бажають вести активне різнобічне самостійне життя. За даними Г. Салвенді, американського дослідника, людей старше 65 років можна розділити на кілька груп. Близько 80-85% літніх доводиться на частку здорових і активних людей, у яких можуть бути незначні нездужання. Решта це ті, хто відчуває фізичні, психічні або соціальні складності і потребують підтримки, соціальної допомоги та обслуговування. Оскільки вони привертають до себе набагато більшу увагу, ніж 80-85% фізично активних літніх людей, це призводить до виникнення негативних стереотипів щодо осіб похилого віку [4].

При проектуванні житла для людей похилого віку необхідно враховувати фізіологічні особливості обраної вікової категорії. Медичні дослідження свідчать, що вікові зміни торкаються насамперед кістково-рухового апарату, серцево-судинної системи, зору і слуху.

Так, загальна кількість кісткової тканини з віком зменшується, стоншуються суглобові хрящі, в тому числі міжхребцеві диски, що призводить до розвитку больового синдрому, зміни постави, викривлення хребта. За результатами досліджень Міністерства охорони здоров'я США були зроблені висновки, що зріст літніх людей менше ніж молодих, що пов'язано з віковими змінами організму. Тому межі досяжності у літніх людей менше, ніж у більш молодих, і вони можуть змінюватися з віком (зменшення зросту відбувається з 50 років). Також, межі досяжності залежать від наявності та ступеня захворювань суглобів, наприклад артриту. Захворювання суглобів особливо часто впливають на «межу вертикального охоплення». З віком зменшується рухливість і маневреність людини. Це пов'язано зі зміною ваги, що часто зустрічається після 60 років, і збільшенням розмірів стегон протягом усього життя. Зменшується сила і працездатність м'язів. Сила рук зменшується приблизно на 16%. Причому, зменшення м'язової сили відбувається по різному в різних частинах тіла, наприклад, кисті і передпліччя менше схильні до впливу вікових змін, ніж тіло або ноги.

Для літніх людей характерні специфічні зміни і в емоційній сфері: схильність до безпричинного смутку, сльозливості. У більшості людей похилого віку з'являється тенденція до ексцентричності, зменшення чутливості, занурення в себе і зниження здатності справлятися зі складними ситуаціями [5].

Подоланню негативних впливів цих вікових особливостей сприятиме постійна фізична і розумова активність, спілкування, що забезпечить літню людину необхідними навичками подолання недугів, сприятимуть вирішенню сановних завдань вікового розвитку і задоволенням життям в цьому віці.

Важливо створювати умови для всебічної організації життя, враховуючи те, що з віком людина втрачає соціальну активність та потребує постійного спілкування та взаємовідносин з соціумом. Для цього при проектуванні житлового середовища для літніх людей можна використовувати парадигму інтеракціонізму, в основі якої лежить теорія соціальної взаємодії, розроблена Дж. Мидом. Відповідно до цієї теорії, розвиток особистості відбувається в процесі спілкування індивіда з членами певної соціальної групи, в ході спільної діяльності. Інтеракціоністична концепція в архітектурі приймає головним формоутворюючим фактором саме спілкування між людьми та можливість на взаємодію з членами родини чи з сусідами. Отже, одним із основних критеріїв якості та комфортності такого житла вважається організація простору таким чином, щоб давати можливість людям на співтовариство, але при цьому зберігається приватність просторів.

В світовій практиці формування житла для літніх людей можемо спостерігати сучасні цікаві пропозиції [6,7]. В Іспанії - це проект невеликого малоповерхового району, розташованого на іспанському узбережжі. Головна його особливість - незвичайна форма будинків. Верхній поверх, де розташована спальня, нагадує раковину, там людина може усамітнитися і сховатися від чужих очей. А перший поверх, навпаки, повністю прозорий і має двері в кожній з чотирьох стін. Все це зроблено для того, щоб налагоджувати соціальні зв'язки, які з віком часто слабшають. Протягом дня, коли людина перебуває на першому поверсі, вона може відчувати себе частиною великої спільноти і бути відкритим для спілкування. Друга особливість - інфраструктура району, яка відкриває можливості для занять спортом і активним відпочинком.

В Німеччині архітектори представили проект району для літніх людей, де будівлі мають незвичні багатогранні архітектурні форми, майданчики для занять різними видами спорту, танцями і численні кафе. Крім того, все тут зроблено так, щоб люди похилого віку відчували себе максимально комфортно.

В Америці є багато будинків для пенсіонерів і навіть цілі міста, де живуть виключно літні люди. Це соціальне житло для небагатих пенсіонерів, квартири здаються в оренду керуючою компанією, причому згідно із законом, мешканець

платить тільки третину свого доходу, іншу суму влада міста доплачує. Будинок побудований за принципом кондомініуму, де крім квартир є громадські простори, на першому поверсі є хол з м'якими кріслами і громадський туалет, щоб не підніматися в квартиру. В будинку є гурткові кімнати для малювання, рукоділля, музики, спортзал, є універсальний зал, де проводяться багато заходів. Працює кафетерій, де можна купити готовий обід, салон краси, пральня. Квартири мають дві кімнати, з яких одна спальня і одна вітальня. На території пенсіонери розводять міні-города.

Аналіз факторів та сучасних тенденцій формування житла для літніх людей дає змогу запропонувати класифікацію та типологію житлового середовища для якісного рішення організації простору обраного сегменту населення (люди похилого віку із задовільним станом здоров'я, які не потребують постійного медичного обслуговування).

Класифікаційні ознаки житлового середовища можна розрізнити за такими основними показниками:

- за віком мешканців: 60-70 років, 70-80 років, старше 80-ти років. Градація за такими віковими рамками спирається на дослідження фізіологічних особливостей старіння (поступове обмеження фізичних можливостей, психоемоційної активності) [4,5].
- за станом здоров'я: для фізично здорових людей; для людей з частковими фізичними обмеженнями (зір, слух, рух). Вважаємо за доцільне враховувати категорію літніх людей, які мають інвалідність, що не потребує стороннього піклування.
- за формою проживання мешканців: для самотньої людини, яка не має близьких родичів; для самотньої людини, що має близьких родичів; для подружжя, яке не має близьких родичів; для подружжя, що мають близьких родичів. Вважаємо, що диференціація за самотністю дозволить забезпечити оптимальні планувальні зони в помешканнях, з урахуванням додаткових кімнат в разі активного родинного зв'язку літньої людини для забезпечення гостьового проживання. Також, в разі подружнього проживання доцільно проектувати і тип квартири, де у кожного є окрема спальна кімната для забезпечення належної для віку шумоізоляції при порушенні чутливості під час сну. Цей тип квартири підійде і літнім людям, що проживають з близькими літніми родичами (сестрою, братом).
- за поверховістю: малоповерхові будинки; середньої поверховості. Підвищення поверховості негативно впливає на стан здоров'я (тиск, вестибулярний апарат). Враховувати треба також вікову схильність людини до перебування в природному оточенні, фізіологічної необхідності перебування на свіжому повітрі, тобто доцільність активно використовувати літні приміщення

квартири (балкони, лоджії, тераси), що при підвищеній поверховості є небезпечним для літньої людини.

- за місцем розташування: в структурі міста; в передмісті. Територіальне розташування житла для літніх людей повинно враховувати такі аспекти, як наближення до природного оточення (екологічність), зв'язок з соціальною інфраструктурою, трудова зайнятість.

- за формою власності: державна; приватна; частково державна. Необхідно враховувати соціально-економічний фактор формування такого типу житла. Державні програми підтримки цієї категорії населення повинні включати можливість надання такого житла для пожиттєвого або тимчасового користування. Житло може надаватися в обмін на власне житло або його частку, також в аренду чи купівлю.

Враховуючі достатню варіабельність умов та вимог до житлового середовища для літніх людей, спираючись на досвід проектування та експлуатації подібного середовища, а також на існуючий типологічний ряд житла для людей похилого віку можна запропонувати житлові умови наступного типу:

1 тип - Інтегроване житло. Проектування окремої будівлі в житловому комплексі або відведення перших двох-трьох поверхів під спеціальні типи квартир для літніх людей. Передбачаються додаткові функціонально-планувальні зони: рекреаційне поповерхове приміщення для спілкування, загальні приміщення для колективного дозвілля та відпочинку, соціально-медична зона (з розрахунку 1 медсестра та 1 соціальний працівник на 100 мешканців), зона харчування (кафетерій), приміщення для фізкультурних занять. Такий тип житла розрахований на проживання за віком 60-70 років, розташовуватись в структурі міста, мати наближення до рекреаційної зони озеленення і до місць можливої за бажанням праці. Додатковими зонами ділянки є оснащена зона активного та пасивного відпочинку, зона колективного спілкування.

2 тип – Сервісне житло. Створення спеціалізованого житлового комплексу для літніх людей, де передбачається комплексне забезпечення всіх процесів життєдіяльності. Житло такого типу доцільно розташовувати в рекреаційних зонах міста та за містом. Передбачається розвинена зона колективного дозвілля та відпочинку; зони для коворкінгу, де кожен матиме можливість та необхідні умови для самореалізації та праці; зона харчування (їдальня з можливістю розносу); соціально-медична зона (лікар, медсестра та соціальний працівник на 100 мешканців); зона побутового обслуговування (пральня, майстерня одягу); спортивно-реабілітаційна зона (тренажерно-фізкультурний зал, басейн, сауна). На ділянці бажано передбачати розвинену паркову зону з доріжками для

прогулянок, зону для фізкультури та активних ігор, зону колективного спілкування (ігор, зборів та заходів на свіжому повітрі), зона для вигулу домашніх тварин.

При проектуванні житлового середовища для літніх людей треба забезпечити планувальними і технічними засобами безбар'єрність середовища, його доступність та оснащення за нормами, які передбачені для маломобільних груп населення. Необхідно забезпечити можливість літнім людям почуватися самостійними і не акцентувати увагу на природніх вікових фізіологічних змінах слуху, зору та рухових можливостей.

Висновок. Люди пенсійного віку потребують гідного та поважного ставлення до себе зі сторони держави та суспільства. Проблеми, з якими вони стикаються пов'язані зі зниженням фізичних можливостей, з психологічними проблемами та з соціальною підтримкою. Вирішенню цих проблем сприяє формування комфортного житлового середовища, адаптованого для специфіки життя в похилому віці, реалізації себе, активізації досвідченої особистості і почуття гідності та самоповаги.

Література:

1. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Ageing 2007. - New York, 2007. [Електронний ресурс] Реж. дост.:<http://www.un.org/esa/population/publications/WPA2007/wpp2007.htm>
2. Рейтинг стран мира по показателю качества жизни пожилых людей. Гуманитарная энциклопедия [Електронний ресурс] // Центр гуманитарных технологий, 2006–2019. - Режим доступа: <https://gtmarket.ru/ratings/global-age-wath-index/info>
3. Шавалиева А.А. Архитектурные принципы формирования жилища для пожилых людей. Автореф. дис. канд. арх.: 05.23.21. – Нижний Новгород, 2013.
4. Салвенди Г. Человеческий фактор. - М.: Мир, 1991. - Т. 2. - С. 467-475.
5. Грэйс Крайг, Дон Бокум. Психология развития, 9-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – С. 719-759.
6. Добро пожаловать в старость: архитектура для пожилых [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.feelmore.ru/strelka/2014/11/dobro-pozhalovat-v-starost>
7. Как живут старики в Америке. «Пожилый дом» [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <https://macos.livejournal.com/1586809.html>
8. Гришкина, А.С. Проблемы организации жилья для пожилых людей в современных условиях [Електронни ресурс]. - Режим доступа: http://book.uraic.ru/project/conf/txt/005/archvuz18_pril/7/template_article-ar=K01-20-k07.htm

к.арх., доцент. Кузьмина А.В., Хакбаз З.С.,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры.

ЖИЛАЯ СРЕДА ДЛЯ ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ. ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ И СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ФОРМИРОВАНИЮ

В статье рассматриваются вопросы жилой среды для пожилых людей. Определены факторы влияния и требования к проектированию и усовершенствованию жилого фонда с учетом различных потребностей пожилого человека. Рассмотрены физиологические и психологические особенности пожилых людей.

Предложена классификация и типология жилой среды с учетом возраста, состояния здоровья, форм проживания и местоположения в городской среде. Залогом продления полноценного активного образа жизни пожилых людей является создание комфортных условий для самостоятельной и независимой жизни с обеспечением условий для их социокультурной активизации.

Ключевые слова: жилая среда, пожилые люди, эмоционально-физиологические особенности, классификация.

PhD arch., associate professor Kuzmina H.V., Khakbaz Z.S.,
Kyiv National University of Construction and Architecture

HOUSING ENVIRONMENT FOR ELDERLY PEOPLE. FACTORS OF INFLUENCE AND MODERN REQUIREMENTS FOR FORMATION

The article deals with the issues of housing environment for elderly people. In the article determined the factors of influence and requirements for designing and improving the housing stock with an account of various needs of the elderly person. There are also considered the physiological and psychological features of elderly people.

The classification and typology of the living environment, taking into account the age, state of health, forms of residence, and location in the urban environment, are proposed. The key to extending a full-fledged active lifestyle in the elderly is to create a comfortable environment for independent and independent living, with the provision of conditions for their socio-cultural activation.

Key words: housing environment, elderly people, emotional and physiological features, housing classification.